

Bilim Akademisi AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLER Raporu: 2019-2020

SUNUŞ

4 Eylül 2020 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) başkanı Sayın Robert Spano, İstanbul Üniversitesi tarafından kendisine takdim edilen onursal doktora unvanını kabul konuşmasında şu ifadeleri kullanmıştır: *“Akademik dünya demokrasilerde bir rol oynamalıdır. Tartışma ve muhalefet olmadan demokrasi olamayacağından, eleştirel ve bağımsız düşünce büyük öneme sahiptir. Her insan serpilme ve gelişebilmek için özgürce düşünebilmelidir. Toplum, vatandaşlarının eleştirel katılımı olmadan ilerleyemez. İktidarda olanlar konuşma özgürlüğünü kısıtlayamaz ve bir kişinin kendini ifade etme yeteneğini sınırlarken çok dikkatli olmalıdır. Bu hakka müdahale yalnızca istisnai durumlarda kabul edilebilir. Özellikle akademik özgürlük, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesi kapsamında korunmaktadır. İlgili madde ifade ve eylem özgürlüğünü, bilgiyi yayma özgürlüğünü ve araştırma yapma ve bilgiyi ve gerçeği kısıtlama olmaksızın dağıtma özgürlüğünü korur.”¹*

2019-2020 akademik yılı ne yazık ki Türkiye’de akademik özgürlükler açısından AİHS m. 10’un sık sık göz ardı edildiği yıllardan biri olmuştur. İfade özgürlüğü ve araştırma sonuçlarını yayma özgürlüğü açısından kısıtlamalar tüm hızıyla devam etmektedir. Bilim Akademisi olarak yıllardır yayınlamış olduğumuz raporlarda yaptığımız gibi, bu raporda da akademik özgürlükler alanında önemli gördüğümüz haberleri ve gelişmeleri ele alıp üniversitelerin özerklik ve özellikle kendi yönetici kadrolarını belirleme hakkını kaybetmesinin olumsuz sonuçlarını değerlendireceğiz.

¹ Konuşmanın İngilizce metni için [tıklayınız](#).

A. Üniversitelerin Özerkliği Alanında Yaşanmaya Devam Eden Erozyon

Bilim Akademisi'nin bugüne kadar yayınladığı Akademik Özgürlükler Raporlarında² ve ayrıca özerkliğe ilişkin özel raporlarının³ her birinde ifade edildiği üzere Türkiye'de üniversite özerkliği ve bu bağlamda kendini yönetme özgürlüğü gün be gün azalmaktadır. Örneğin, yüksek öğretimde neredeyse bütün konularda yetkileri merkezi olarak elinde bulunduran Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) üyelerinin nasıl belirlendiğine bakıldığında sorun anlaşılmaktadır. En son 2018 yılında 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu m. 6'da yapılan değişiklik ile YÖK'ün yirmi bir üyesi şu şekilde belirlenmektedir:

- Cumhurbaşkanı tarafından, rektörlük ve öğretim üyeliğinde başarılı hizmet yapmış profesörlere öncelik vermek suretiyle seçilen yedi; Temayüz etmiş üst düzeydeki Devlet görevlileri veya emeklileri arasından seçilen yedi; Üniversitelerarası Kurulca, Kurul üyesi olmayan profesör öğretim üyelerinden seçilip Cumhurbaşkanı tarafından atanan yedi olmak üzere toplam yirmi bir kişi.
- Ancak Üniversitelerarası Kurulca seçilenlerden bir ay içinde Cumhurbaşkanı tarafından atanmayanların yerine yeni adayların seçimleri iki hafta içinde yapılmadığı takdirde, Cumhurbaşkanınca doğrudan atama yapılır.
- Cumhurbaşkanı, Kurul üyeleri arasından dört yıl süreyle bir Başkan seçer.

Görüldüğü üzere, YÖK'ün yirmi bir üyesi de başkanı da aslında Cumhurbaşkanı tarafından belirlenmektedir. Bu belirlemede liyakat esası yerine belirli devlet görevlerinde bulunmanın önem kazanmış olduğunun açık bir örneği halihazırda Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği veya Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı ile YÖK üyeliğinin aynı kişilerde toplanmış olmasıdır. 2547 sayılı Kanun m. 7 uyarınca Türkiye yükseköğretiminde araştırma alanlarından, üniversite kontenjanları ve harçlarına, üniversitede fakülte açılması veya kapatılmasından, eğitim programlarında asgari ders saatlerini belirlemeye kadar her türlü yetkiyi elinde bulunduran YÖK'ün üyelerinin bu şekilde belirlenmesinin Anayasa m. 130'da saptanmış olan üniversite özerkliğine ne ölçüde uygun düştüğü açıktır. Üniversitelerin, örneğin öğrenci kontenjanlarının belirlenmesi yoluyla mali kaynaklarının ciddi şekilde artırılması veya azaltılması veya saydam olmayan denetimler sonucunda program kapama veya öğrenci alımını durdurma imkanının YÖK'de bulunmasının bu kurumlar üzerinde sürekli bir 'Damokles'in Kılıcı' etkisi doğurduğu da açıktır.

² Bilim Akademisi'nin Akademik Özgürlükler Raporları için [bkz.](#)

³ Bilim Akademisi'nin özerkliğe ilişkin duyuruları için [bkz.](#)

1. Rektörler ve liyakat

2018 yılında 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nda yapılan diğer bir değişiklik ile devlet ve vakıf üniversitelerinde rektör atamaları tümüyle Cumhurbaşkanlığı'nın yetkisine verilmiştir.⁴ Vakıf üniversitelerinde tek farklılık, vakıf mütevelli heyetinin teklifi üzerine atamanın yapılmasıdır. Ancak bu sınırlı özgürlük alanı dahi uygulamada sık sık kullanılamamaktadır. Zira mütevelli heyetlerinin önerdiği adayların Cumhurbaşkanlığı tarafından onay görmemesi halinde ataması yapılmamakta ve ilgili adaylar ancak vekaleten görevlerini sınırlı bir süre sürdürebilmektedirler. Sonrasında ilgili mütevelli heyetleri yeni bir aday bulup tekrar Cumhurbaşkanlığı'nın onayına sunmak zorunda kalmaktadır.

Üniversitelerin elinden kendi kendini yönetebilme hakkının alınmasının olumsuz sonuçları hakkında son dönemde basına yansıyan çok sayıda haber mevcuttur. Bunların arasında özellikle dikkat çeken rektörlerin bilimsel yetkinlikleri konusunda yayınlanan haberlerdir.⁵ Bu konuda değerli bir bilimsel çalışma 19 Mayıs 2020'de Akdeniz Üniversitesi Öğretim Üyesi Engin Karadağ tarafından *Higher Education* dergisinde yayınlanmıştır.⁶ Karadağ'ın bir dizi çok önemli tespitinin yanı sıra vardığı şu sonuçların altı çizilmelidir⁷:

'Bu açıdan bakıldığında, uluslararası değerlendirme kriterlerine göre (yayınlar, alıntılar ve H-indeksleri), Türkiye'deki rektörlerin akademik nitelikleri genellikle düşüktür. Tüm rektörlerin üçte birinin H-indeksi sıfırdır. Akademik nitelikleri yetersiz olan öğretim üyeleri arasında sıkça dile getirilen "İyi bir rektör olmak için iyi bir araştırmacı olmaya gerek yoktur. Araştırma bir şeydir, yönetim ise başka bir şeydir" düşüncesi gerçeği yansıtmamaktadır. URAP (Akademik Performansa Göre Üniversite Sıralaması) verilerine göre, Türkiye'deki üniversiteler beş gruba ayrılabilir. Her gruptaki üniversitelerin sıralaması, rektörün göreve gelmesinden itibaren 3 yıl sonunda ilgili rektörün ortalama araştırma çıktısına göre değişmektedir [...]. URAP'a göre en iyi (en yüksek araştırma çıktısı olan) 32 üniversitenin rektörlerinin WoS veri tabanlarında ortalama 80,5 yayını vardır. Ancak URAP'a göre rektörlerin ortalama yayın sayısı ikinci grup üniversitede 25,8'e, üçüncü grupta 20,7'ye ve son iki grupta ise sırasıyla 12.5 ve 8'e

⁴ Rektör atamaları hakkındaki açıklamamız için [bkz.](#) Rektör atamaları hakkında kararlar 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nun 13. maddesi ile 3 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 2., 3. ve 7. maddeleri gereğince alınmaktadır. Örn. bkz. RG 14.08.2020, sy. 31213.

⁵ Örneğin bkz. [Türkiye'de rektör olmak için akademik niteliğe bakılmıyor](#), 10 Aralık 2019; [71 rektörün atf sayısı 0](#), 19 Aralık 2019; Türkiye, [Dünyadaki Üniversiteler Sıralamasında İlk 1000'e Bile Giremeyecek](#), 11 Aralık 2019; [Aydın Adnan Menderes Üniversitesi rektörü hakkında iddialar](#); [Munzur Üniversitesi Rektörü Hakkında İddialar](#).

⁶ Engin Karadağ (2020), [Academic \(dis\)qualifications of Turkish rectors: their career paths, H-index, and the number of articles and citations](#), Higher Education.

⁷ Bu çalışmada incelenen, yayın ve atıf sayıları ile H-indekslerinin yüksek olması akademik yetkinliğin kesin bir göstergesi olmasa da, yayın ve atıfların bulunmaması veya çok az sayıda olması sık sık akademik yetkinliğin olmadığına delalet etmektedir.

düşmektedir. Akademik nitelikleri düşük olan rektörler tarafından yönetilen üniversitelerin istisnasız tümü, bu rektörlerin göreve gelmesinden itibaren iki yıl içinde hem URAP sıralamasında hem de genel olarak bilgi üretiminde aşağı sıralara düşmüştür. Yani, akademik nitelikleri yetersiz rektörlerle beraber bu üniversiteler hem ulusal hem de uluslararası sıralamalarda kötü değerlendirilmiş ve bilgi üretimi niteliksel ve niceliksel olarak azalmıştır. [...]

Sonuç olarak, iki çıkarım yapabiliriz. Birincisi, üniversite rektörlüğü ile ilgili olarak, en temel yeterlilik akademik yeterliliktir. Bu yeterliliğe sahip rektörler bilim nedir bildiği gibi, bilginin nasıl üretileceği ve araştırma sürecine nasıl destek olunacağını da kavramışlardır. İkincisi, akademik nitelikleri zayıf olan rektörler tarafından yönetilen üniversitelerde kurumsal izomorfizm çok yüksektir. Bu üniversitelerin çoğu, uygulama fırsatı olmadan sadece bilgi aktaran kurumlar olduğu gibi, kampüsleri sosyal yönden sınırlıdır ve öğretim üyeleri, öğrencilerinin konuyu anlayıp anlamamalarıyla ilgilenmeksizin dersleri aktaran akademisyenlerden oluşur. Ayrıca bu üniversitelerde lisansüstü öğrenci yetiştirme ve yeni bilgi üretme sınırlı olduğu gibi ufuk açan ve hayal kurmaya teşvik eden bir eğitim de yok denecek kadar azdır.'

Kuşkusuz bir üniversitenin kendi rektörünü belirleme hakkının olması akademik açıdan en yetkin rektörün seçileceği anlamına gelmez. Bu açıdan Türkiye üniversiteleri yetkin olmayan yönetimler altında eskiden de zor dönemler geçirmiştir. Ancak önceki açıklamalarımızda vurguladığımız gibi, 209 üniversite rektörünün tek elden saptanması durumunda en azından kendi rektörünü sağlıklı bir şekilde belirleme geleneğini geliştirmiş olan üniversiteler dahil bütün üniversitelerin kalitesinin kötüleşmesi kaçınılmazdır. Tek elden yönetimin hata payı seçime dayalı sistemlerden çok daha fazladır. Bu açıdan, 26.10.2020'de yayınlanan 2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda ifade edildiği üzere⁸ 2023 yılı itibarıyla dünya akademik başarı sıralamasında en az 2 Türk üniversitesinin ilk 100'de, en az 5 üniversitenin ise ilk 500'de yer alması konusu ciddiyetle takip edilecekse atılacak ilk adımın üniversite rektör seçimlerini yeniden üniversitelerin yetki alanına vermek olacağı açıktır.

2. Hukukçu olmayan hukuk fakültesi dekanları

Rektör atamaları için söylenenleri dekanlar için de tekrarlamak gerekmektedir, zira onların atanması hususunda da bir özerklik söz konusu değildir. 2547 sy. Kanun m. 16 uyarınca *'Fakültenin ve birimlerinin temsilcisi olan dekan, rektörün önereceği, üniversite içinden veya dışından üç profesör arasından Yükseköğretim Kurulunca üç yıl süre ile seçilir ve normal usul ile atanır'*. Yani fakültelerin, örneğin seçimle, kendi dekanlarını belirlemesine rağmen

⁸ Resmi Gazete 27 Ekim 2020, sy. 31287 mükerrer, s. 273, Tedbir N. 561.1.

Rektörün bu kişiyi YÖK'e sunacağı üçlü listeye almaması mümkün olduğu gibi, üçlü listede olsa bile bu kişinin YÖK tarafından atanmaması da mümkündür.

Ancak dekan atamalarında özerklik ve liyakat konusunun yanı sıra son dönemde yine hem basına yansıyan hem de bilimsel bir çalışmaya⁹ konu olan daha vahim bir durum, meslekten olmayan kişilerin dekan atanmasıdır. Bugün halen Türkiye'de mevcut 132 hukuk fakültesinin 18'inde dekan hukukçu değildir. Aralarında ilahiyat, veterinerlik, kimya, tıp fakültesi mezunları da bulunan bu dekanların bir hukuk fakültesinin bilimsel düzeyini artırmak ve iyi hukukçu yetiştirmek konusunda nasıl bir katkılarının olabileceği meçhuldür. Sık sık sorun, bu üniversitelerin ve fakültelerin yeni kurulmuş olması, dolayısıyla da hukukçu profesör kadrolarında henüz kimsenin bulunmaması olabilmektedir. Ancak bu durum da başlı başına hazindir. Zira hiçbir planlama yapılmaksızın, bir mekân tahsis etmek ve üniversitenin adını koymakla öğrenci yetişebileceği ve bilimsel bir çıktı alınabileceğine ilişkin inancın vahim sonuçlarıdır bu yaşadıklarımız.

3. İstanbul Şehir Üniversitesi'nin kapatılması

İstanbul Şehir Üniversitesi 29 Haziran 2020 tarihli ve 2708 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile kapatılmıştır.¹⁰ YÖK tarafından 30 Haziran 2020'de yapılan açıklamada gerekçe olarak "*Gelir açığını karşılama kabiliyetinin bulunmadığı, personel maaşlarının ödenemediği, faaliyetin geçici olarak durdurulması sürecinin uzamasının öğrenci, akademik, idari personel ile kamu ve özel hizmet sağlayıcılarının mağduriyetini arttıracığına ve eğitim öğretim faaliyetlerini sürdüremeyeceği*" tespitleri yapılmıştır. Anlaşıldığı üzere öğrencilerin tümü garantör üniversite olan Marmara Üniversitesi'ne devredilmiştir.

Bilim Akademisi yine önceki duyurularında, gerekli mali ve insan kaynağına sahip olmayan onlarca üniversitenin kurulmasına izin verilmiş olmasını eleştirmiştir.¹¹ Sorun öncelikle, bilimsel açıdan yetersiz, bir yüksek okul düzeyini geçemeyecek imkanlara sahip kurumların kanunla üniversite olarak kurulmasına onay verilmesi, bunların öğrenci alması ve sonrasında idame ettirilemeyecek yapılara dönüşmesidir. Yegâne gelir kaynağının öğrenci harçları olduğu bu yapıların öğrenci sayılarının düşmesine bağlı olarak 'iflasın' eşğine

⁹ Kemal Gözler, [Hukukçu Olmayan Hukuk Dekanları - Türkiye'de Bazı Hukuk Fakültelerine Hukukçu Olmayan Dekan Atanması Hakkında Eleştiriler](#), 12.10.2019.

¹⁰ RG sayı 31171: '*Kurucu vakfına kayyım atanan ve garantör üniversitesi tarafından yapılan denetimler sonucunda mevcut mal varlığıyla eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdüremeyeceği tespit edilen ve bu durumu da Yükseköğretim Kurulu'nca onaylanan İstanbul Şehir Üniversitesi'nin faaliyet izninin kaldırılmasına, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun ek 11'inci maddesi gereğince karar verilmiştir.*'

¹¹ Bilim Akademisi Akademik Özgürlükler Raporu 2016-17 [bkz](#)

gelmesini, özellikle ekonomik daralmayla beraber sıkça yaşama ihtimalimiz vardır.¹² Devletin özellikle vakıf üniversiteleri konusunda daha tutarlı bir politika izlemesi ve tahsis edilecek kaynakların yeterliliği kadar sürdürülebilirliği konusunu da ele alması gerekir. Aksi takdirde ekonomik açıdan devam ettirilemeyen bu yapıların garantör devlet üniversiteleri tarafından devralınması mecburiyeti ilgili devlet üniversitelerinin kalitesinin de ciddi şekilde düşmesine sebep olacaktır. Şehir Üniversitesi'nin 6.000 öğrencisinin bugün Marmara Üniversitesi'nin öğrencisi olarak eğitimlerine devam edecekleri düşünülecek olursa sorun daha net anlaşılacaktır.

15 Nisan 2020'de 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'na eklenen Ek m. 42 ile bu soruna bir çözüm arandığı görülmektedir: "*Vakıf yükseköğretim kurumları, her yıl, öğrenci gelirleri toplamının %2'sini bir kamu bankasında kendi adına açılan vadeli bir hesaba söz konusu vakıf yükseköğretim kurumunun faaliyet izninin geçici olarak durdurulması veya kaldırılması halinde öğrencilerinin eğitimlerinin tamamlanması amacıyla teminat kaynağı olarak aktarır*". Ancak doğru çözüm, vakıf yükseköğretim kurumlarının açılmasında daha sıkı bir denetim uygulamak ve hem öğrenci sayıları, üniversite mezunu işsizlik oranları, eğitim verilecek alanlarda öğrenci yetiştirme ihtiyacı gibi objektif kriterleri dikkate alarak hem de talepte bulunan vakfın maddi kaynaklarının yeterliliği konusunda baştan gerekli denetimleri yaparak kuruluş izni vermektir. Son 18 yılda 151 üniversite açılmış olması Türkiye açısından iftihar edilecek bir durum değildir. Aksine, bu üniversitelerin yüksekokuldan ileri gidemeyen ve Türkiye'de bilim üretimine hiçbir katkısı olmayan kurumlar olarak kalması ihtimali çok daha yüksektir.

Somut olarak Şehir Üniversitesi açısından soruna bakıldığında ise kaygı uyandıracak ayrı bir durumla karşılaşmaktadır. O da devlet arazilerinin üniversitelere tahsis edilmesinde hukuka aykırı uygulamalar yapılması ve özellikle devlete yakınlığın bu tahsislerde rol oynamasıdır. Devletin, kurulacak her üniversiteye aynı mesafede olması, üniversiteler için tahsis edilecek arazilerin özellikleri hakkında objektif ve şeffaf kurallar ihdas etmesi ve bunlara uyması beklenir. Tahsis edilen bu arazilerin her an geri alınması gibi bir tehdidin de bir üniversitenin sağlıklı büyümesi açısından ne kadar sorunlu olduğu aşıkardır. Eğer devlet üniversitelerinde olduğu gibi, vakıf üniversitelerinde de devlet destekleri söz konusu olacaksa bunlar her üniversite için yapılmalı ve her birinde aynı kurallara uyularak gerçekleşmelidir. Aksi durum nepotizm iddialarını haklı çıkaracaktır.

¹² Nitekim son dönemde bir dizi vakıf üniversitesi toplu olarak öğretim üyelerini işten çıkarmakla gündeme gelmektedir.

B. Bilimsel Araştırma Yapma ve Araştırma Sonuçlarını Paylaşma Özgürlüğü

Çok ciddi ve ağır bir salgınla bütün dünyanın mücadele ettiği bir dönemde bilimin ve bilimsel verilere dayanarak sağlık politikaları geliştirmenin önemi bir kez daha hatırlanmış ancak özellikle bilim insanları da bu süreçte ciddi şekilde sınanmıştır. Zira sınırlı bilgiler çerçevesinde hem halk sağlığı için önem taşıyan bilgileri aktarmak ve böylece kamunun bilgi alma özgürlüğüne cevap vermek hem de henüz kesin olmayan bilgileri paylaşmak suretiyle yanlış yönlendirmelerde bulunmak riski arasında kalmışlardır. Bütün dünya ülkelerinde bu tür istisnai dönemlerde bilim insanlarının araştırma sonuç ve bulgularını akademik yayınlar dışında hangi yöntemlerle paylaşmalarının etik açıdan doğru olacağı konusu gündeme gelmiştir. Ancak hiç kuşkusuz, ülkemizde yaşandığı gibi, verilerin paylaşılması nedeniyle ceza soruşturması açılması veya veriler bir bilimsel yayına dönüşmeden önce bu konuda Sağlık Bakanlığı nezdinde bir Web sitesi üzerinden araştırma hakkında bilgi verme ve izin alma yükümlülüğü gibi önlemlerin getirilmiş olması Anayasa m. 25 ve 27 çerçevesinde asla kabul edilebilecek önlemler değildir.¹³

1. Sağlık Bakanlığı'nın Araştırma İzni Uygulaması

Sağlık Bakanlığı tarafından Nisan ayında yapılan bir bildirim ile Covid-19 hakkındaki araştırmalar için merkezi bir başvuru ve izin prosedürü getirilmiştir.¹⁴ İlgili başvurunun yapılacağı Web sitesinde şu ifadeler yer almaktadır:

“COVID-19 hastalığı ile ilgili olarak araştırmacılar tarafından başlatılması ve yürütülmesi planlanan, klinik araştırmalar dahil insanlar üzerinde yürütülecek tüm bilimsel çalışmalar ve retrospektif araştırmalar için etik kurul başvurusundan önce bu Komisyona bildirim yapılması gerekmektedir. Daha önce etik kurul izni almış COVID-19 konusundaki araştırmalar için de en geç 10 gün içerisinde Komisyona başvuru yapılmalıdır.

Komisyon bildirim formları, <https://bilimselarastirma.saglik.gov.tr> adresinde bulunmakta olup online doldurulacaktır. Araştırmalar, komisyon tarafından en fazla 5 iş günü içinde değerlendirilecek ve geri dönüş sağlanacaktır.”¹⁵

Bilim özgürlüğünü doğrudan kısıtlayan, şeffaflık içermeyen ve zaten uygulanmakta olan bilimsel ve etik değerlendirme süreçlerine ek olarak nasıl bir işlev göreceği anlaşılamayan bu izin uygulaması maalesef yalnız Sağlık Bakanlığı'nın kendi fonladığı araştırmaların değil

¹³ Bkz. Turkey targets critics of its pandemic response, Science 25 Eylül 2020, c. 369, sy. 6511.

¹⁴ Bu konuda bkz. Bilim Akademisi'nin 12 Mayıs 2020 tarihli [COVID-19 Hakkındaki Bilimsel Araştırmaların Sağlık Bakanlığı'na Yapılacak Bildirime Tâbi Tutulması Sakıncalıdır](#) başlıklı duyurusu.

¹⁵ [COVID-19 Konusunda Bilimsel Araştırma Çalışmaları](#).

TÜBİTAK tarafından desteklenen veya destek için başvurusu süren projelerden bazılarının yapılmasını engelledi. Bu araştırmaların neden engellendiği, özellikle bu araştırmaların hangi açılardan bilimsel yetersizlikler gösterdiği ve reddedildiği hakkında da hiçbir açıklama yapılmamıştır. Araştırma ve bilim özgürlüğünün bu şekilde ihlali, doğru bilgiye ulaşma ve bu bilgilerin COVID-19 ile mücadele için halka ulaştırılmasını da engellemektedir.

Akademik özgürlük ve şeffaflığın olmadığı bir ortamda, ilgili araştırma izni verme yetkisine sahip Sağlık Bakanlığı üst düzey yetkililerinin kendilerinin bilimsel yayın yapmasında ise ciddi bir çıkar çatışması sorunu vardır. Bu tür uygulamalar, ilgililerin, araştırma izni verme yetkilerini COVID-19 salgını gibi akut bir problemle başa çıkmak için değil de belli grupların yayınlarına öncelik vermek ve kolayca yayın yapmalarını desteklemek için kullandıklarını düşündürmektedir. Örneğin yayın iznini alan ve Sağlık Bakan Yardımcılarından birinin yazarları arasında olduğu iki araştırma makalesinin, kamuoyuna yansıyan tartışmalar üzerine konuldukları pre-print (önbasım) arşivlerinden çekilmiş olması manidardır.¹⁶ Bu yayınlardan birinin geri çekilmesinde gerekçe olarak, Türkiye'deki ilk COVID-19 vakalarının resmen açıklanan Mart ayından bir ay kadar önce görüldüğünün yazılmış olmasının, çok yazarlı yayında 'sehven' yapılan bir hata olarak nitelendirilmesi ayrıca ciddi bir kuşku uyandırmaktadır.

2. Prof. Dr. Kayıhan Pala hakkında yürütölen soruştırma

Bursa Uludağ Üniversitesi Tıp Faköltesi, Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Kayıhan Pala'nın enBursa.com Web sitesine COVID-19 hakkında yaptığı açıklamalar sonrasında Bursa Valiliği Bursa Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunmuş ve görevi kötüye kullanma suçunu işlediği iddiası ile dosyası Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü'ne yollanmıştır. Rektörlük, 2547 sayılı Kanun m. 53/c uyarınca cezai yönden soruştırma yapmak üzere hukukçu bir öğretim üyesini görevlendirmiş, ayrıca üç öğretim üyesinden oluşan diğer bir komisyona da yapılan açıklamalar nedeniyle son soruştırma açılıp açılmayacağı konusunda inceleme yapma görevini vermiştir. Gerek soruşturmacı gerekse komisyon üyeleri Profesör Pala'nın Anayasal koruma altında olan ifade özgürlüğü ve de akademik özgürlükleri çerçevesinde konuyu değerlendirerek, bir halk sağlığı sorunu hakkında veri toplaması, değerlendirmesi ve bu konuda yayın yapmasının doğal olduğu sonucuna varmış ve men-i muhakeme kararı vermiştir.¹⁷ Bu konuda başka üniversiteler için de örnek oluşturması ümit edilen yüz akı bir soruştırma yürütölmüştür. Konu incelenmek üzere Danıştay denetimine sunulmuştur.

¹⁶ Örneğin bkz. <https://yetkinreport.com/2020/10/09/yalan-ruzgari-saglikta-makale-tartismasi/>; [İkinci makale skandalı: Bilimsel dürüstlük nerede?](#)

¹⁷ Bursa Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü Hukuk Müşavirliğinin 24.08.2020 tarihli [yazısı](#).

3. Dr. Öğretim Üyesi Bülent Şık hakkında verilen mahkûmiyet kararı

Geçen seneki raporumuzda Bülent Şık'ın Sağlık Bakanlığı'nca yürütülen ve Türkiye'de kanser vakalarının sık görüldüğü bölgelerde bulunan kanser yapıcı kimyasalları tespit etmeyi amaçlayan projeye ilişkin bulguları kamuoyuyla paylaşması nedeniyle, "Yasaklanan gizli bilgileri açıklama (TCK 336)", "yasaklanan gizli bilgileri temin etme (TCK 334)" ve "göreve ilişkin sırrı açıklama (TCK 258)" suçlamaları ile yargılanıyor olmasının vahametini bildirmişken Şık'a 26 Eylül 2019'da "göreve ilişkin sırrı açıklama" suçlamasıyla 15 ay hapis cezası verilmiştir. İstinaf Mahkemesi aşamasında bulunan bu dava nedeniyle dünyadan çok sayıda Akademisyen Bülent Şık için bir imza kampanyası başlatmıştır.¹⁸

4. Arkeolojik Kazılarda Çıkarılan Bitki Kalıntıları, Toprak ve Sediman Örnekleri Gibi Organik Kalıntıların Bazı Kurumlarda Toplanması ve Kullanımının Sınırlanması

22 Ekim 2020 tarihli Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi'nin kamuoyu açıklamasından¹⁹ anlaşıldığı üzere Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından Müzesi olan Valilikler, Kazı Başkanlıkları ve Laboratuvar Müdürlükleri'ne gönderilen 4 Eylül 2020 tarihli yazıyla²⁰ "[...] bitki kalıntıları, hububat, çiçek, ağaç tohumları, böcek, mantar, algler ve mikroorganizmalara ait her türlü canlı materyal veya onlara ait parça örneklerine yönelik Bakanlığımız ve ilgili kalıntılar, toprak, kil, sediman kurumlarımızla yürütülen değerlendirmeler çerçevesinde bu türden örneklerin her ne şartta olursa olsun ilgili müze müdürlerimiz dışında yurt içinde veya yurt dışında bir başka üniversite, laboratuvar, depo vs. kurum veya kuruluşa götürülmesi/gönderilmesinin ikinci bir düzenlemeye kadar durdurulmasına karar verilmiştir". Basında konu ile ilgili çıkan diğer haberlerden anlaşıldığı kadarıyla bu müdahalenin gerekçesi özellikle ilgili materyal arasında bulunan tohumların Tarım Bakanlığının yürüttüğü "Ata-Tohumu" Projesi çerçevesinde canlandırılmasını sağlamaktır.²¹

Bu bağlamda ilk olarak 1950 yılından bu yana ülkemizde bilimsel çalışmalar sürdüren İngiliz Arkeoloji Enstitüsündeki bütün koleksiyonlara el konulmuş olması bilim çevrelerinde büyük bir tedirginlik yaratmıştır. İngiliz Arkeoloji Enstitüsü kazılarda kömürleşmiş tahılların bozulmadan saklanarak toplanması, alt türlerin tanımı ve evcilleşme sürecinin belirlenmesi konularında öncülük yapmanın ötesinde ülkemizdeki halen varlığını sürdüren yabancı tahılların da örneklemesini yaparak bilim dünyasının kullanımına kazandırması ile ün

¹⁸ [Open Letter in Support of Dr. Bülent Şık, Sentenced to Prison for Publicizing Threats to Public Health.](#)

¹⁹ https://www.facebook.com/ArkeologlarDernegiIstanbulSubesi/posts/1609903392524561?_tn_ =K-R

²⁰ Kültür ve Turizm Bakanlığı, 04.09.2020, Sayı: 94949537-160.99-E.654203, Konu: Analiz örnekleri.

²¹ [Turkey Seizes Ancient Seed Collection in Nationalist Move; Turkey snatches rare seeds from British collection.](#)

yapmıştır. Benzer bir müdahale Koç Üniversitesi'nde yaşanmış ve çeşitli kazılardan incelenmek üzere gelen, büyük bir kısmı henüz çalışılmamış arkeobotani örneklerinin tümü alınarak götürülmüştür.

Atılan bu adımlar farklı açılardan çok düşündürücüdür. Öncelikle bilimsel açıdan bakıldığında, arkeobotaninin konusunu oluşturan bitki gibi organik kalıntılar ancak yanarak kömürleşirlerse günümüze gelebilirler. Dolayısıyla bunların DNA'sının korunması ve DNA örneklerinden yeni canlı türlerinin elde edilmesi de bugünkü imkanlarla olanaksızdır. Arkeobotani örnekleri ileride, henüz tasavvur aşamasındaki bir merkezde toplansalar bile, bu durum kazı sırasında edinilen bilgiden koparılmaları, dolayısıyla da herhangi bir bitki kalıntısı durumuna gelmeleri ve tarım araştırmaları için olası bilimsel değerlerini de yitirmeleri anlamına gelmektedir. Ülkemizde her yıl yeni yapılan kazılarda elde edilen sonuçların bilimizi nasıl değiştirdiği göz önüne alındığında, bu uygulamanın vahim sonuçlara yol açacağı açıktır. Birçok yerde halen bugünkü tohum türlerinin yabani ataları varlıklarını sürdürmekte, farklı ekipler bilimsel çalışmalarla örnekler toplamaktadır. Ata tohumuna erişmek için önce, alandaki türler üzerine çalışmak doğru bir bilimsel yaklaşımdır. Çalışmaların arkeolojik araştırma sonuçlarıyla desteklenmesi de bilim insanlarının ellerindeki arkeolojik örneklerle el koymakla değil, arkeologlarla tarım ve genetik araştırmacılarının birbirini tamamlayan araştırmalarıyla ancak olabilir.

Diğer yandan arkeolojik kazılar toprak hafriyatı değildir, bilimsel soruları yanıtlamak, yeni yöntemler geliştirmek, geçmiş dönemlerden günümüze nasıl geldiğini anlamak için yapılan çalışmalardır. Kazılarda çıkan eserler, görsel çekicilikleri ile müzelerde toplumun ilgisine mazhar olabilir. Ancak bulunan kömürleşmiş tohumların, kemik parçalarının, toprak örneklerinin doğru analizler yapıldığında verecekleri sonuçlar açısından bilimsel değerleri "eserlerden" çok daha yüksektir. Bu tür organik malzeme üzerinde bilimsel araştırma yapma hakkının ve imkanının bilim heyetlerinden alınması, kazıları bilimsel bir çalışma olmaktan çıkartarak hafriyat düzeyine indirir.

Son olarak, bilimsel çalışma yapan bir ekibin, ister yerli ister yabancı olsun, çalışması sonucu elde ettiği malzeme hakkında araştırmasını ve bilim dünyasına açık yayını tamamlamadan bu malzemenin elinden alınması bilim etiği ve özgürlüğü açısından da kabul edilemez bir durumdur.²² Bu durum, kazıları yapan akademisyenleri çok zor durumda bırakmanın ötesinde, birçok öğrencinin de tezlerini tamamlamak için yapmakta oldukları bilimsel araştırma malzemesinin ellerinden alınması şeklinde bir sonuç doğurmuştur.

²² Ayrıca bkz. Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi'nin açıklaması: [Arkeobotanik buluntular bilimsel araştırma ortamlarında korunmalıdır.](#)

C. İfade Özgürlüğü Sınırlamaları

İfade özgürlüğüne ilişkin sınırlamalar konusunda Barış İçin Akademisyenlere ilişkin durum güncelliğini korumaya devam etmektedir. Hatırlatmak gerekirse, Barış İçin Akademisyenler dilekçesini imzalayan akademisyenlerden, 406'sı OHAL kanun hükmünde kararname ile kamu görevinden ihraç edilmişlerdir.²³ İhraç dışında başka nedenlerle görevlerine son verilen, istifaya veya emekliliğe zorlanan akademisyenlerin varlığı da kayıtlara geçmiştir (89 akademisyen).²⁴ Haklarında, gözaltı ve tutuklama tedbirleri uygulanan akademisyenler de olmuştur. Barış İçin Akademisyenlerin imzaladığı “Barış Bildirisi” temelinde, 822 akademisyen hakkında Terörle Mücadele Kanunu'nun 7/2. maddesi kapsamında “terör örgütü propagandası yapma” suçlaması ile ağır ceza mahkemelerinde yargılama süreçleri başlatılmıştır.²⁵

Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TIHV) tarafından Ağustos 2020'de hazırlanan Güncel Durum Raporu bu davalara ilişkin son gelişmeleri paylaşmaktadır. Buna göre, Temmuz 2019'da Anayasa Mahkemesi'nin *Zübeyde Füsün Üstel ve Diğerleri* bireysel başvuru içtihadı Barış İçin Akademisyenler davaları kapsamında yargılanan akademisyenler bakımından etki doğurmuştur.²⁶ Barış İçin Akademisyenler platformunun kendi içinde derlediği verilere göre, 822 kişiye ilişkin davadan 622'si anayasal içtihadı izleyen yıl içinde beraat kararları ile sonuçlanmıştır.²⁷

Olumlu gelişmelere rağmen bazı davaların halen sonuçlandırılmaması ve yerel mahkemelerde sürüncemede bırakılan yargı süreçlerinin varlığı kaygı vericidir. Anayasal içtihadı önemsemeyen bu tür yargısal tutumların yerel mahkemelerde varlığını sürdürmesi akademisyenlerin ifade özgürlükleri açısından “caydırıcı etki” olgusunun sürdüğü anlamını taşımaktadır. Sözgelimi; TIHV Raporu'na göre, “*Van'da süren bir davada yerel mahkeme AYM [Anayasa Mahkemesi] kararı sonrasında dosya üzerinden beraat hükmü tesis edebilecekken bunu yapmamış, yurtdışında yaşayan akademisyenin Türkiye'ye gelerek ifade vermesini zorunlu tutmuş ve nihayet ilgili akademisyen hakkında yakalama kararı çıkartmıştır*”. Ayrıca “Barış Bildirisi” başlıklı metni imzaladıkları sırada sadece lisansüstü araştırmacı statüsünde

²³ Bu konudaki tüm ilgili sayısal veriler için bkz. [TIHV-Barış İçin Akademisyenler: Güncel Durum Raporu](#), Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TIHV), 24 Ağustos 2020.

²⁴ Detaylar için özellikle bkz. [Barış İçin Akademisyenler Dayanışma Raporu](#), 4 Aralık 2019, ve TIHV- Barış İçin Akademisyenler: Güncel Durum Raporu (2020).

²⁵ İbid.

²⁶ Karş. Anayasa Mahkemesi, *Zübeyde Füsün Üstel ve diğerleri* [GK], B. No: 2018/17635, 26 Temmuz 2019; ayrıca bkz. [Barış Akademisyenine Verilen Ertelemesiz Hapis Cezası, İstinaftan Döndü; Barış Akademisyenlerinden Prof. Dr. Kaboğlu'na Beraat](#).

²⁷ TIHV- Barış İçin Akademisyenler: Güncel Durum Raporu (2020).

olan ve akademik kadroda yer almayan kişilerin, güvenlik soruşturması eliyle istihdamda ayrımcılığa uğradığına da vurgu yapılmaktadır.²⁸

Diğer yandan, yargılanan akademisyenler hakkındaki yargı sürecinin uzaması, imzacı akademisyenlerin pasaport tahditlerinin kaldırılması önünde engel bir uygulamadır.²⁹ Ancak pasaport süreci, yargılama süreçleri sonlananlar için de başlı başına farklılıklar göstermektedir. Ekim 2019'da Pasaport Kanunu'nda kamu görevinden çıkartılanlar için yapıldığı ve kolaylaştırıcı olduğu belirtilen değişikliklerin, keyfi tutumları önleyemediği ve Barış İçin Akademisyenlerin eşit muameleye tabi tutulmadıkları görülmektedir. Kendilerine pasaport verilmeyen imzacı akademisyenlerin, talep reddinin nedeni öğrenmek üzere İçişleri Bakanlığı bünyesindeki Pasaport İdari Karar Komisyonu'na başvurmak zorunda kaldığı belirtilmektedir.³⁰

Barış İçin Akademisyenlerin bir kısmının, OHAL sona erdikten sonra, ihraç işlemlerini idari yargıda dava konusu yaptıkları da vurgulanmalıdır. Ancak idare mahkemeleri, Danıştay'ın 12 Eylül dönemi akademik tasfiyelerinde benimsediği ilerlemeci yorumu bu davalarda benimsememiş ve yürütmeyi durdurma taleplerini reddetmiştir.³¹

Halen, Barış İçin Akademisyenlerin görevlerine geri dönmesi sorunu, OHAL İşlemleri İnceleme Komisyonu'nun (OHAL Komisyonu) kararı çerçevesinde şekillenecek bir konu olarak askıdadır. Ancak OHAL Komisyonu'nun verdiği kararlarda, genel eğilimi ret yönündedir (2 Ekim 2020 itibariyle 12.680 kabul, 97.570 ret).³² Sürecin, anayasal içtihadın belirlediği biçimde olup olmayacağı OHAL Komisyonu kararı doğrultusunda saptanabilir. Süreç uzadıkça, Anayasa Mahkemesi içtihadı temelinde sonuç elde edilemedikçe ve pasaport edinmede farklı uygulamalar devam ettikçe çoklu hak ihlalleri sürecelecektir.

D. 2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nun Disiplin Düzenlemelerinde Yapılan Değişiklikler

17 Nisan 2020'de 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nda yapılan bir değişiklik ile öğretim elemanlarına uygulanabilecek disiplin cezaları bir kez daha herhangi bir akademik kurum veya kuruluştan görüş alınmaksızın, kamuya açık tartışma yürütülmeksizin değiştirilmiştir.³³ Başlı başına üniversite özerkliğini ihlal eden bu usul bile ilgili

²⁸ TIHV- Barış İçin Akademisyenler: Güncel Durum Raporu (2020).

²⁹ Örneğin Doç. Dr. Tuna Altınel'in durumu için bkz. [Tuna Altınel Beraat Etti](#); [Tuna Altınel'e Pasaport Verilmiyor](#). Ayrıca bkz. TIHV-Barış İçin Akademisyenler: Güncel Durum Raporu (2020).

³⁰ Bu yönde bkz. TIHV-Barış İçin Akademisyenler: Güncel Durum Raporu (2020).

³¹ Danıştay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu, E.1988/6, K.1989/4, 7 Aralık 1989; TIHV-Barış İçin Akademisyenler: Güncel Durum Raporu (2020).

³² Sayısal veriler için bkz. OHAL İşlemleri İnceleme Komisyonu Kararları Hakkında [Duyuru](#), 2 Ekim 2020.

³³ Yükseköğretim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, RG 17.04.2020, sy. 31102.

düzenlemeleri eleştirmek için yeterlidir. Ancak yapılan değişikliklerin içeriği (bir kez daha) düzenleyicilerin aslında üniversite gibi özerk bir kurumun çalışanlarının değil, hiyerarşik bir yapıda çalışan kamu personelinin tâbi olduğu kuralları düzenlediği intibanı uyandırmaktadır.³⁴

Yeni düzenleme sonrasında da “Devlet ve vakıf yükseköğretim kurumlarının öğretim elemanlarına uygulanabilecek disiplin cezaları uyarma, kınama, aylıktan veya ücretten kesme, kademe ilerlemesinin durdurulması veya birden fazla ücretten kesme, üniversite öğretim mesleğinden çıkarma ve kamu görevinden çıkarma cezalarıdır” (m. 53, b). Öğretim elemanları açısından disiplin suçu oluşturacak sorunlu bazı haller ve bunların cezaları aşağıdaki gibidir³⁵:

- Uyarma cezası (m. 53, b. 1): “Maiyetindeki elemanların yetiştirilmesinde özen göstermemek; Görevin tam ve zamanında yapılmasında, görev mahallinde kurumlarca belirlenen usul ve esasların yerine getirilmesinde, kayıtsızlık göstermek veya düzensiz davranmak; Usulsüz müracaat veya şikâyette bulunmak”. Özen göstermek, kayıtsız olmak, düzensiz davranmak veya usulsüz şikâyette bulunmak – her biri tamamıyla muğlak, sınırları tespit edilemeyen ve yer yer öğretim üyesinin ifade özgürlüğünü de sınırlandıran bu disiplin ‘suçlarını’ gelişmiş herhangi bir ülkenin kanunlarında bulmanın mümkün olmadığını düşünüyoruz.
- Kınama cezası (m. 53, b. 2): “Görevin tam ve zamanında yapılmasında, görev mahallinde kurumlarca belirlenen usul ve esasların yerine getirilmesinde, kusurlu davranmak; Mevzuatta öngörülen bildirim yükümlülüğünü yerine getirmemek; Görevi sırasında amirine sözle saygısızlık etmek; Taşındığı sıfatın gerektirdiği özen yükümlülüğüne aykırı, genel ahlak ve edep dışı tutum ve davranışlarda bulunmak.” Yapılan değişikliklerle, yukarıdaki gibi, son derece geniş tutulmuş ve takdir hakkının kötüye kullanılmasına açık disiplin suçları tanımlanmıştır. Özellikle genel ahlak ve edep kavramlarının ‘genel’ değil kişiye, kültürel önyargılara ya da cinsiyetçi kalıplara özgü olarak içeriği değişen kavramlar olduğu açıktır. Başkalarının hak ve özgürlüklerine yönelik ihlal niteliği taşımayan; buna karşılık bireysel özerklik, özel yaşamın gizliliği, ayrımcılık yasağı ve kapsayıcılık, sorgulayıcı nitelikte öğretme-öğrenme vb. ile bağlantılı kimlikler, tercihler ve ifade açıklamaları (örneğin; giyim-kuşam tarzı, cinsel yönelim ya da cinsiyet kimliği, gelenekçi anlayışla bağdaşmayan eleştirel ders materyali) bu açıdan risk altına girebilecektir.

³⁴ Bilim Akademisi’nin disiplin düzenlemeleri hakkında daha önceki açıklamaları için bkz. [2016-2017](#) ve [2018-2019](#) Raporları.

³⁵ 2547 sayılı Yasada düzenlenen ve son değişiklikte kısmen gözden geçirilen bilim etiği ihlalleri ve bunlara bağlanan yaptırımlar ayrı bir raporda ele alınacaktır.

- Aylıktan ve ücretten kesme (m. 53, b. 3): “Kasıtlı olarak, görevi tam ve zamanında yapmamak, görev mahallinde kurumlarca belirlenen usul ve esasları yerine getirmemek; Özürsüz ve kesintisiz 3 - 9 gün göreve gelmemek; Görev yeri sınırları içerisinde herhangi bir yerin toplantı, tören ve benzeri amaçlarla izinsiz olarak kullanılmasına yardımcı olmak, bu yeri kullanmak veya kullandırmak; Yasaklanmış her türlü yayını basmak, çoğaltmak, dağıtmak veya teşhir etmek.” Aylıktan kesme cezası gerektiren ilk iki hal sadece kanun yazım tekniği açısından bile sorunludur. Kınama cezası açısından görevi tam ve zamanında yapmamakta kusurlu bulunmaktan bahsedilmişken, aylıktan kesmede bunun kasıtlı olması aranmaktadır. Oysa kusur, kast kavramını içerir. İfade edilmek istenen, muhtemelen, ihmalli bir davranış içinde olunmasıdır. Diğer yandan 3-9 gün aralığında özürsüz ve kesintisiz işe gelmemek, 10 gün ve fazla gelinmemesi durumunda farklı bir cezanın devreye gireceği intibasını uyandırmaktadır. Fakat yasa koyucu 10-19 gün aralığını cezasız bırakmış ve 20 gün izinsiz gelmemeyi, aşağıda görüleceği üzere bir meslekten çıkarma sebebi olarak ele almıştır. Bu tezatlar bir yana, öğretim üyelerinin çalışma mekanlarının herhangi bir devlet memurunun çalıştığı mekanlara göre çok daha esnek olduğu, kütüphanelerde ve evde çalışmanın son derece normal ve yaygın olduğu düşünüldüğünde bu düzenlemenin de yine bir Damokles kılıcı gibi işlev göreceği anlaşılmaktadır. Meslektaşların birbirlerini ispiyonladıkları bir düzen kurarak, kimin ne zaman üniversite mekanında bulunduğu anlaşılmaya çalışılacaktır. Oysa öğretim üyesinin dersini vermesinin ve idari görevlerini ifa etmesinin yanı sıra en önemli görevi bilim üretmektir. Bunun da mekanı yoktur. Denetim çıktı düzeyinde yapılar, bilimsel çıktısı sıfır olan ama her gün üniversitede bulunan bir araştırmacı modelinin ne işe yarayacağı açıktır. Son olarak, 2020 yılında ülkemizde halen ‘yasaklanmış yayın’dan bahsediyor olmamız ve bunu bir yüksek öğretim kanununa yazmamız tek kelimeyle utanç vericidir.
- Kademe ilerlemesinin durdurulması veya birden fazla ücretten kesme (m. 53, b. 4): Bu başlık altında yeni eklenen “Göreve sarhoş gelmek, görev yerinde alkollü içki içmek” suçunu da anlamlandırmak mümkün değildir. Görevin gereklerini yerine getirememenin bir yaptırımını olacağı açıktır. Ancak bu durum alkol bağımlılığı dışında yüzlerce farklı sebepten kaynaklanabilir. Ayrıca madde, tıbben tespit edilmiş bir bağımlılık durumundan değil, nasıl tespit edileceği belli olmayan bir ‘sarhoş’ olma halinden ve hatta sadece alkol kullanmış olmaktan bahsetmektedir. Üniversite mekanlarında acaba araç sürücüleri için yapılan türden alkol muayenesi istasyonları mı kurulacaktır? Bir öğle yemeğinde veya bir konferans yemeğinde alkollü içki kullanmanın görevi gereği gibi yerine getirmeyi ne açıdan engelleyeceği düşünülmektedir? Belli ki Yasa Koyucular Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın halen bir temel hak ve hürriyet koruması verdiğini ve bu konudaki

sınırların, lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamayacağını öngördüğünü (m. 13) unutmuş bulunmaktadır.

- Üniversite öğretim mesleğinden çıkarma (m. 53, b. 5): “Özürsüz veya izinsiz olarak bir yılda toplam 20 gün göreve gelmemek”. Yukarıda 3-9 gün işe gelmeme bağlamında ifade ettiğimiz gibi, öğretim üyeliğinin asli görevlerinden olan bilimsel çıktı üretimi genelde belli bir mekâna bağlı değildir. Çıktı denetimi yapılması bir anlam taşırken, bunun nerede üretileceği konusunda bir koşul getirilmesi ve yaptırımının da meslekten çıkarma gibi aşırı bir yaptırım olması, öğretim üyesini her daim memur ve tabiiyet ilişkisi içinde çalışan biri olarak görmenin bir uzantısıdır.
- Kamu görevinden çıkarma (m. 53, b. 6): “Terör niteliğinde eylemlerde bulunmak veya bu eylemleri desteklemek, kamu imkân ve kaynaklarını bu örgütler için kullanmak ya da kullandırmak”. Sadece öğretim üyeliğinden değil tümüyle kamu görevinden çıkarma cezasının söz konusu olduğu bu hallerde yine yoruma açık, terör niteliğinde eylemleri desteklemek, kaynakları kullanmak gibi ifadeler belirsizliği açısından sakıncalıdır. Bu tür durumlar açısından bir ceza davasında hüküm giyilmiş olmanın ön koşul olarak aranması gerekir. Yoksa idari bir disiplin kurulunun bu tür değerlendirmeleri yapması ne doğru ne de mümkündür.

Sonuç olarak, 2018-2019 Akademik Özgürlükler Raporumuzda incelediğimiz³⁶, Anayasa Mahkemesi’nin 17 Temmuz 2019 tarihli İptal Kararı’nda ifade edildiği gibi “...*öğretim elemanlarına ilgili mevzuat ile yüklenen ödevlerin diğer kamu personeline nazaran farklı nitelikte olması sebebiyle uygulanacak disiplin hükümlerinin de bu meslek sınıfının özelliklerini göznetmesi gerektiği...*” yönündeki tespiti bir kez daha göz ardı edilmiş, özgürlükçü bir disiplin düzenlemesi getirme şansı heba edilmiştir.

E. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Bu raporun hazırlandığı tarihte henüz *SHE Figures* verileri yayınlanmadığı için Türkiye’nin araştırmada toplumsal cinsiyet eşitliği performansını güncel biçimde yansıtan detaylı ve güvenilir son durum bilgisine erişilememiştir. Bununla birlikte, Ekim 2020’de yayınlanan AB Komisyonu Türkiye 2020 Raporu bilimsel araştırmada kadın-erkek eşitliği bakımından yol gösterici olabilir. Öncelikle, AB Komisyonu Türkiye 2020 Raporu’na göre Türkiye’nin kadın-erkek eşitliğine ilişkin genel performansı düşüktür. Ancak Türkiye, Avrupa Araştırma Alanı (“*European Research Area*”, ERA) bakımından kadın-erkek eşitliğinde ve toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılmasında (“*gender mainstreaming*”) yüksek başarı gösteren

³⁶ [2018-2019 Akademik Özgürlükler Raporu](#), s. 8.

kategoride yer almıştır.³⁷ Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında AB Komisyonu, Türkiye'nin Avrupa Araştırma Alanı ülkeleri içinde 3. sırada bulunduğu dikkat çekmektedir.

Üniversitelerin ve genel olarak yargının, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin bir yansıma biçimi olan cinsel taciz ve cinsel saldırı iddialarını soruşturma, kovuşturma ve cezalandırmada yetersizliği ve cinsiyetçi tutumları destekleyen eğilimleri 2019-2020 yılında kamuoyu tartışmalarında açık biçimde yer almıştır.³⁸ Cinsiyetçi tutumlar erkek faillere yönelik olarak görmezden gelme, etkili yaptırım uygulamama ya da hiç yaptırım uygulamama biçiminde ortaya çıkmaktadır. Cezasızlık, soruşturma ya da ceza davası sürerken ödüllendirme/taltif etme yoluyla fail kollayıcılık ve ayrıca mağdur suçlayıcılık gibi cinsiyete dayalı ayrımcı örüntüler bu tür tutumların yansımasıdır.

2019-2020 yılında, cinsel taciz ve cinsel saldırı da dahil olmak üzere kadın araştırmacıların farklı kontrol ve dışlama yöntemlerine ya da hiyerarşik ilişkiler içinde cinsiyet temelli ayrımcılığa maruz kaldığı, basında eskiye oranla daha fazla, somut örnekler ve eleştirel bir bakış açısıyla gündeme gelmektedir.³⁹ Bu çerçevede, Türkiye'de YÖK bünyesinde ve üniversitelerin iç politika tercihi şeklinde benimsedikleri "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planlarının" çoğunlukla bulunmadığına; çok az sayıda üniversitenin AB projeleri ya da kurumsal tercihlerle bu tür uygulamalar yaptıklarına dikkat çekmek gerekir. Ayrıca, üniversitelerde temel politikaların "Toplumsal Cinsiyet Etki Analizine" tabi olmadığı ve "Toplumsal Cinsiyete Dayalı Bütçeleme" yaklaşımının öncelikli kamusal bir tercih haline dönüşmediği de açıktır. Eşitliği sağlayacak etkin araçlardan ve usullerden yoksun olan araştırma ve öğretim ortamında, kökleşmiş nitelik taşıyan toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerle mücadele de güçleşmektedir. Bu durum, bilim özgürlüğüne dayalı hakların kullanımında eşitsizlikler ve farklı ayrımcılıklar yaratmaktadır.

2019 yılı Raporumuzda⁴⁰ yer verdiğimiz ve cinsiyetçi, ayrıştırıcı ve başarısız olduğu gerekçesiyle eleştirilen "kadın üniversitelerinin kurulması" yönündeki siyasal önerinin, 2020 Raporumuza ilişkin dönemde On birinci Kalkınma Planı'na (2019-2023) girerek bir kalkınma hedefine dönüştüğü görülmektedir.⁴¹ Aynı şekilde 27 Ekim 2020'de yayımlanan 2021 Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda Kadın üniversitelerinin kurulması için

³⁷ Turkey 2020 Report Accompanying the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2020 Communication on EU Enlargement Policy {COM(2020) 660 final} - {SWD(2020) 350 final} - {SWD(2020) 351 final} - {SWD(2020) 352 final} - {SWD(2020) 353 final} - {SWD(2020) 354 final} - {SWD(2020) 356 final}, European Commission, Brussels, 6.10.2020 SWD(2020) 355 final, s. 97.

³⁸ Örnek olarak bkz. [Akademide Cinsel Saldırı](#); [İstanbul Üniversitesi'nde Cinsel Saldırı Suçlaması](#).

³⁹ Özellikle bkz. [Erişim Akademi Tartışması](#); [Akademide Kadın Olmak 1](#); [Akademide Kadın Olmak 2](#); [Akademide Kadın Olmak 3](#).

⁴⁰ [2018-2019 Akademik Özgürlükler Raporu](#).

⁴¹ Resmi Gazete, 23 Temmuz 2019, sy. 30840: "560.2 Japonya örneği incelenerek sadece kadın öğrencilerin kabul edildiği kadın üniversiteleri kurulacaktır."

Japonya'daki modeli inceleyen bir raporun hazırlanması ve kadın üniversitelerinin akademik birimlerinin kurulması çalışmalarına başlanması gereğine yer verilmiş, konu 'Yüksek Öğretimde Çeşitliliğin Artırılması' başlığı altında ele alınmıştır.⁴² Japonya'daki kadın üniversitelerinin, cinsiyetçi kalıpları sürdüren, başarısız bir model olduğunu, uluslararası üniversite sıralamalarında ilk 1000'e dahi giremediklerini ve pek çoğunun öğrenciler tarafından artık tercih edilmediğini, ayrıca ABD'de, 50 yıl önce 230 civarında olan kadın kolejleri uygulamasının 45'e düştüğü bilgisini bu bağlamda yeniden hatırlatma gereği duyuyoruz.⁴³

Araştırma alanında, kadın-erkek eşitliği açısından önemli ve olumlu bir gelişme ise TÜBİTAK'ın araştırma süreçlerinde kadın araştırmacıların katılımını artırmaya yönelik olarak benimsediği ilkeler manzumesidir.⁴⁴ Belge, 25 Aralık 2019 tarihinde kamuoyuyla paylaşılmıştır. Bu temel politika belgesi ile TÜBİTAK, hem araştırma destek programlarında karar verici kurullarda hem de araştırmacı düzeyinde, kadın-erkek eşitliğine dayalı ilkesel bir tercih yapmaktadır. Söz konusu tercih, kadın araştırmacıların bilim özgürlüğünden kaynaklanan haklardan eşit biçimde yararlanması, araştırma fonlarının dağıtımında karar sürecine eşit katılımı ve cinsiyete dayalı dengesizlik ve dezavantajları engelleme konusunda ciddi bir adımdır. Öneme binaen aşağıda "temel ilkelerini" alıntıladığımız metin etkili biçimde uygulandığı takdirde Türkiye'nin Avrupa Araştırma Alanı'ndaki sıralamasını yükseltecek ve "iyi örnek" konumunu pekiştirmesine katkı bulunacaktır:

"TÜBİTAK Süreçlerinde Kadın Araştırmacıların Katılımının Artırılmasına Yönelik Politika İlkeleri

1. TÜBİTAK, bilimsel mükemmeliyet ve/veya araştırma kalitesinin teminini gözeterek Ar-Ge ve yenilik destek programları kapsamında

- karar almaya yönelik oluşturulan yönetim mekanizmalarında (grup yürütme kurulları ve danışma kurulları),
- proje değerlendirme ve izleme süreçlerinde

kadın ve erkek araştırmacıların katılımı hususunda denge gözetilmesini benimser ve gerekli görüldüğü durumlarda kadın araştırmacı oranının dengeyi sağlayacak şekilde artırılmasını öncelikler.

2. TÜBİTAK, kadın araştırmacıların Ar-Ge ve yenilik destek mekanizmalarına başvurularını teşvik etmek amacıyla, araştırmacıların bakmakla yükümlü oldukları bebek veya küçük çocuklarına yönelik

⁴² Resmi Gazete 27 Ekim 2020, sy. 31287 mükerrer, s. 273, Tedbir N. 560.2.

⁴³ Burcu Karakaş (2019), "[Kadın üniversitesi tartışması: Türkiye'yi geriye götürür](#)", 5 Temmuz 2019, Deutsche Welle; Iğın Yorulmaz (2019), "[Japonya'daki kadın üniversiteleri: Neden kuruldular, başarılılar mı?](#)", BBC Türkçe, 5 Temmuz 2019; David Matthews (2019), "[Turkish Academics Sound Alarm Over Gender Segregation Plans](#)", Inside Higher Education, 8 Kasım 2019.

⁴⁴ Bkz. <https://www.tubitak.gov.tr/tr/haber/tubitak-sureclerinde-kadin-arastirmacilarin-katiliminin-artirilmesine-yonelik-politika-ilkeleri>

ihtiyaç duydukları kolaylaştırıcı tedbirlere Ar-Ge ve yenilik destek mekanizmaları mevzuatlarında yer verilmesine önem verir.

3. TÜBİTAK aracılığıyla desteklenen Ar-Ge ve yenilik projeleri kapsamında oluşturulan proje ekipleri içinde kadın araştırmacı ve/veya bursiyerlere yer verilmesini teşvik eder.

4. Teknoloji tabanlı girişimcilik alanında kadın araştırmacılara özel çağrılarının yayınlanmasını teşvik eder.

5. TÜBİTAK, Ar-Ge ve yenilik destek programları kapsamında ve Ar-Ge merkez ve enstitüleri aracılığıyla yürütmekte olduğu faaliyetlerde kadın-erkek araştırmacı dengesini istatistikler aracılığıyla düzenli olarak izler.

6. TÜBİTAK, araştırma kalitesini temin etmek kaydıyla araştırma merkez ve enstitülerinde istihdam edilen araştırmacılar arasında kadın ve erkek araştırmacı dengesinin sağlanmasına üst derecede özen gösterir.

7. Ar-Ge ve yenilik alanındaki TÜBİTAK tarafından yürütülen faaliyetlerde kadın araştırmacılara sağlanan kolaylıklar ve verilen öneme ilişkin farkındalık faaliyetleri yürütür.

8. Politika dokümanının TÜBİTAK Yönetim Kurulu tarafından onaylanması ile birlikte belgede yer verilen tedbirler pilot olarak uygulanmaya başlanır ve yaygınlaştırılır.

9. TÜBİTAK, bu politika ilkelerinin uygulanmasını izleyecek ve gerektiği takdirde gözden geçirerek geliştirecektir. Bu politika ilkeleri 24.12.2019 tarihinden itibaren yürürlüğe girer.”

Kamuoyuna saygılarımızla duyururuz,

Bilim Akademisi Yönetim Kurulu, 9 Kasım 2020